

Орел С.С. студентка V курсу фізико-математичного факультету
Бутузова Л.П кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Актуальність дослідження. Питання про вибір професії - це питання про те, що шукає в професії особистість, які життєві плани, потреби, інтереси і наміри намагається вона реалізувати в обраній сфері діяльності. Профорієнтаційна робота з учнями старших класів проводиться для того, щоб допомогти їм зорієнтуватися, дізнатися в якій сфері діяльності будуть корисні їх знання, вміння та навички, скерувати учнів на свідомий вибір професії, в якій вони зможуть максимально самореалізуватися [1].

Проблема професійного самовизначення особистості, тобто підготовки молоді до усвідомленого обрання професії, добре відома у світі, а вдало обрана професія скорочує частоту фізичних і психічних проблем, пов'язаних зі здоров'ям, і посилює задоволеність людини життям. Професія відіграє важливу роль у житті кожної людини й дуже впливає на її стан та самопочуття. Проблема психологічних засад вибору професії розкривається у роботах багатьох вітчизняних науковців: Бондарчук О.І., Вірної Ж.П., Зуєва І.А., Климова Є.О., Овчарової Р.В., Орлової Т.В., Пряжнікова М.М, Федоришина Б.О., Шатенко О.С., Янцур В.О. та інших, але не зважаючи на це на сьогодні існує чимало невирішених питань, пов'язаних з профорієнтацією учнів в умовах сьогодення [2].

Мета нашої статті полягає в аналізі психологічної готовності учнів до свідомого вибору професії в процесі проведення профорієнтаційної роботи з ними. Адже вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. Це складний акт самовизначення – свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем. Процес самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій сфері соціального життя й формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій та мотивації. Нашим завданням є дослідити психологічні особливості самовизначеності старшокласників та виділити основні тенденції, залежно від типу професій та типу мислення, які властиві досліджуванам.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети та виконання поставлених завдань, ми провели ряд досліджень, що допоможуть визначити основні мотиви вибору професії, професійні інтереси та схильності старшокласників. Також, можемо визначити тип майбутньої професії, адже обираючи професію людина спрямовує свої помисли перш за все на те, з чим вона буде працювати, тобто на предмет праці,

потім на те, що вона буде робити з ним, тобто на мету праці. Важливо також знати, чим вона буде впливати на предмет, тобто знаряддя праці, і де вона буде працювати, тобто умови праці. Виходячи з цього вчені й запропонували відповідно класифікувати професії за такими ознаками: предметом, метою, знаряддями та умовами праці. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність в конкретних видах професійної діяльності. Виділяють чотири базових типи мислення, кожен з яких володіє специфічними характеристиками: наочне, образне, знакове і символічне мислення. У вітчизняній психології класифікації типів мислення більш уточнені: наочно-дійовий, абстрактно-символічний, словесно-логічний та наочно-образний.

До діагностичного комплексу увійшли методики: 1.«Опитувальник професійних схильностей Йовайши О.», спрямований на виявлення схильностей старшокласників до різних сфер професійної діяльності: роботі з людьми, практичній, інтелектуальній, естетичній, планово-економічній або екстремальній. 2.Методика «Визначення основних мотивів професії» - орієнтована на визначення провідного типу мотивації в процесі вибору професії. Метою методики 3.«Визначення типу майбутньої професії (Клімова Є.О)» є виявлення схильностей до певного типу професій. 4.«Опитувальник типу мислення» старшокласників [3],[4].

У дослідженні взяли участь 21 особа юнацького віку, всі учні 10-го класу. З них 11 дівчат і 7 хлопців. В більшій частині досліджуваних учнів середній рівень вираження професійних схильностей (57%), менша частина (29 %), мають яскраво виражені схильності, 14% - слабо виражені схильності, а таких старшокласників, в яких взагалі не виражені професійні схильності немає.

Результати дослідження, спрямованого на визначення схильностей до конкретних видів діяльності, дозволили з'ясувати, що більша частина досліджуваних, а саме 32 %, мають схильність до екстремальних видів діяльності, тобто для більшості близькі професії, пов'язані із заняттям спортом, подорожами, експедиційною роботою, охоронною і оперативно-розшуковою діяльністю, службою в армії (див. рисунок 1).

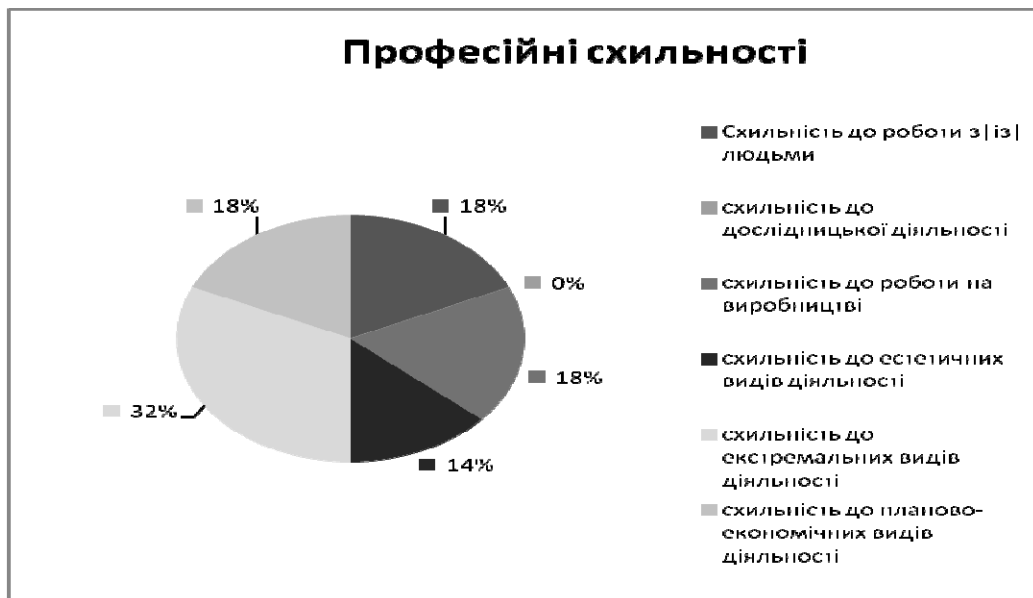

Рис. 1. Професійні схильності старшокласників

Однак в старшокласників (по 18%) мають схильності до роботи з людьми, на виробництві та до планово-економічних видів діяльності. 14% досліджуваних осіб характеризуються схильністю до естетичних видів діяльності, тобто учням підходять професії творчого характеру, пов'язані з образотворчою, музичною, літературно-художньою, акторсько-сценічною діяльністю. Схильностей до дослідницької діяльності, тобто до професій, пов'язаних з науковою роботою серед досліджуваних не спостерігається.

Аналіз мотивів вибору професії засвідчив, що у старшокласників переважають пізнавальні мотиви (25%). Трішки менша частина (17%), при виборі професії керуються творчими мотивами, для 12% осіб головними при виборі професії є матеріальні мотиви. В той же час 10% при виборі професії керуються соціальними мотивами, 10% - естетичними і стільки ж утилітарними. Для 7% досліджуваних осіб провідними є моральні мотиви та такі, що пов'язані зі змістом праці з обраної професії. Найменша частина старшокласників (2%), важливим вважають престижність обраної професії.

Розподіл виборів за перевагами типів професій (за Клімовим Є.О.), засвідчив, що 29% осіб характеризує схильність до типу «людина-природа». Це професії, праця в яких спрямована на рослинні, тваринні організми та мікроорганізми. Також 29% юнаків спрямовані на професії типу «людина-людина». Їм рекомендовані такі професії як учитель, екскурсовод, продавець, офіціант, перукар, юрист, вихователь, лікар, сестра медична, акушерка тощо. 21% досліджуваних осіб відносяться до типу професій «людина-техніка». Праця цих професій спрямована на технічні об'єкти (машини, механізми, матеріали, види енергії). 17% схильних до професій типу «людина-художній образ» рекомендовано обирати професії,

праця яких пов'язана з винахідницькою, музикальною, літературно-художньою й акторською діяльністю (художник, реставратор, дизайнер, актор, композитор, журналіст, фотограф, концертмейстер тощо). Найменше старшокласників (4%) схильні до професій типу «людина-знакова система».

Завершальне дослідження було спрямоване на аналіз типу мислення, який опосередковує вибір професії. Так, найбільша частина – 29% осіб, мають наочно-образний тип мислення, а таким типом мисленням володіють люди з художнім складом розуму, які можуть уявити і те, що було, і те, що буде, і те, чого ніколи не було і не буде, - художники, поети, письменники, режисери. Майже така сама частина -28% - має наочно-дійове мислення, яке властиве людям справи, які краще засвоюють інформацію через рухи. 23% особам властива креативність - здатність мислити творчо, знаходити нестандартні рішення задачі. Креативністю може володіти людина з будь-яким типом мислення. Це виняткова і нічим не замінима якість, що відрізняє талановитих і успішних людей в будь-якій сфері діяльності. По 10% досліджуваних мають абстрактно-символічний та словесно-логічний типи мислення. Абстрактно-символічним мисленням володіють багато людей науки - фізики-теоретики, математики, економісти, програмісти, аналітики. Словесно-логічне мислення відрізняє людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом.

Проведений порівняльний аналіз дозволив з'ясувати, що найбільше учнів схильні до професій типу «людина-природа» та «людина-людина». Серед них, більша частина мають наочно-образний та наочно-дієвий типи мислення. Менша кількість мають словесно-логічний, креативний та абстрактно-символічний типи мислення. Старшокласники, які схильні до професій типу «людина-техніка», мають наочно-дієвий та креативний типи мислення. Досліджувані, що характеризуються схильністю до професій типу «людина-знакова система» мають абстрактно-символічний тип мислення. Учні із схильністю до професій типу «людина-мистецтво» мають словесно-логічний наочно-дієвий та креативний тип мислення.

Висновки. Таким чином, виходячи з даних дослідження, можемо побачити, що учні, які об'єднанні в одну групу за типом професії, мають різні типи мислення. Окреслилась певна тенденція: учні з типом професії «людина-людина» - це учні, які мають в більшій частині наочно-образний та наочно-дієвий типи мислення, а також абстрактно-символічний та креативний типи; «людина-техніка» - це старшокласники, в яких переважає наочно-дієвий та креативний типи мислення; «людина-знакова система» - учні з абстрактно-символічним типом мислення; «людина-мистецтво» - всім учням властивий наочно-образний тип мислення, частина з них мають словесно-логічний, наочно-дієвий та креативний типи мислення; «людина-людина» -

більша частина мають наочно-образний тип мислення, далі йде наочно-дієвий та креативний, а також абстрактно-символічний типи мислення.

Список використаних джерел

1. Новые исследования в психологии и возрастной физиологии . – М., „Педагогика“, 1990. – 146 с.

2. Балл Г. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів// Психолог. - 2004. - № 8 (лютий).

3. Л.М.Вовк: Психолого-педагогічний супровід старшокласників в умовах профільної освіти/ Упорядник: Вовк Л. М. – К.:2003. – 68 .

Боровский А. Б., Потапенко Т.М., Щекин Г.В. Система методов профессиональной ориентации. Кн. 2. Методики профориентационной работы (приложения): Учеб – м